

Галина ПАНЧУК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль) radach@elr.tnpu.edu.ua

МЕТАФОРА ТА ЇЇ ГРАМАТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ У ЗБІРЦІ О. ПАХЛІОВСЬКОЇ «ДОЛИНА ХРАМІВ»

У статті розкриті функціональні особливості та граматичне вираження метафори поезії Оксани Пахльовської. Проведено аналіз іменникової, прикметникової та дієслівної моделей метафори у поезії Оксани Пахльовської. Показано різні метафоричні конструкції названих моделей, з'ясовано їх функціональне навантаження.

Ключові слова: *метафора, метафорична конструкція, граматична структура, семантика.*

Лит. 4.

Halyna PANCHUK,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of General Linguistics and Slavic languages, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine, Ternopil) radach@elr.tnpu.edu.ua

METAPHOR AND ITS GRAMMATICAL EXPRESSION IN O.PAKHLOVSKA'S COLLECTION "VALLEY OF TEMPLES"

In the article the functional characteristics and the expression of grammatical metaphors in the poetry of Oksana Pokhlevska are investigated. The article analyzes the noun, adjectival and verbal patterns of metaphor in poetry Oksana Pakhlovska. Showing different metaphorical construction of these models, to determine their functional load.

Key words: *metaphor, metaphorical construction, grammatical structure, semantics.*

Ref. 4.

Галина ПАНЧУК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри общего языкознания и славянских языков Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка (Украина, Тернополь) radach@elr.tnpu.edu.ua

МЕТАФОРА І ЇЇ ГРАМАТИЧЕСЬКЕ ВИРАЖЕННЯ В СБОРНИКЕ О. ПАХЛЕВСЬКОЇ «ДОЛИНА ХРАМОВ»

В статті раскрыті функціональні особливості і граматическое вираження метафор в поезії Оксани Пахлевської. Проведен аналіз іменної, прилагательної і глагольної моделей метафори в поезії Оксани Пахлевської. Показані різні метаморфическіє конструкції названих моделей, определена их функціональна нагрукка.

Ключевые слова: метафора, метаморфическая конструкция, граматическая структура, семантика.

Лит. 4.

Постановка проблеми. Кожна вдала метафора використовується як засіб посилення мовленнєвої образності та виразності.

Тема метафори нині найбільш і водночас найменш досліджена, і її вивчення розширюється з розвитком мови. Одна з основних проблем, пов'язаних із осягненням цього тропу, – здатність різних частин мови до метаморфизації, а отже, граматична структура метафори.

Аналіз досліджень. Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що вивченню метафори в різноманітних аспектах присвячені праці багатьох вчених: В. Теліі, Н. Арутюнової, В. Гака, Г. Іжакевич, М. Кочергана, Л. Кудрявцевої. Проте питання метаморфизації значення слова розглянуто недостатньо.

У морфологічному підході основою формальної класифікації метафори є належність слова-оболонки до тієї чи іншої частини мови [1, 18]. Функції цього тропу виконують повнозначні слова (часто в поєднанні зі службовими) різної частиномовної приналежності. Найбільш метаморфичний, а отже, художній потенціал мають прикметники та дієслова. Прикметники виступають носіями статичної метаморфичності, а дієслова, дієприкметники – переважно динамічної. Л.Мацько подає більш широку типізацію граматичного вираження метафори. Вона виділяє субстантивні, атрибутивні, дієслівні та комбіновані типи [4, 250].

Постановка завдання. Метою нашої статті є розкрити функціональні особливості та граматичне вираження метафор у поезії Оксани Пахлевської.

Вклад основного матеріалу. Утворення будь-якої метафори пов'язане з порушенням звичайних семантичних зв'язків слова і виникненням вторинної валентності через зміну лексичного значення слова. З граматичного погляду вирізняємо три основні моделі метафор: іменни-

кова, прикметникова та дієслівна. Компоненти таких моделей виконують різні синтаксичні функції.

Іменникова метафора

Здатність розширити семантичний простір контексту реалізується в іменниковій метафорі, оскільки іменник, змінюючи своє значення, змінює і функцію називання, набуваючи функції характеристики. У процесі метафоризації метафоричний іменник отримує синтаксичну функцію епітета відносно модифікатора [2, 28].

Іменникова метафора має широкі можливості інакомовного зображення та характеристики. Змінюючи свою семантику, іменник втрачає номінативну функцію, набуваючи якісної оцінки іншого слова.

У поезіях О. Пахльовської спостерігаємо різні типи іменникових метафор.

Метафоричні конструкції, виражені такими моделями:

1. Метафоричний іменник у Н. в. + керований іменник у Р. в. – генітивна метафора: *погляд неба, свічка болю, душа лісів, зарості доби, грім копит, клетіт перемог, крило століть, край пам'яті, тінь її крила, віки світань, безмежжя горизонтів, душі дерев, втома дороги, голос погоні, обрій печалі, крила снів.*

Такі конструкції можуть поширюватися іншими словами, надлишковими з боку вказівного мінімуму, але потрібними для образної конкретизації одного чи обох компонентів. Складником генітивної метафори виступає прикметникова метафорична конструкція:

а) П(Н) + Ім(Н) + Ім(Р): *колючі сні осоту, криваве небо смерчів і погонь, темний вихор пристрасті, золотий іконостас літа, ніжне безпам'ятство слів, крижане вікно весни.*

б) Ім(Р) + П(Н) + Ім(Н): *пам'яті обпечене крило, дощів розплетене волосся, ніжності задумливі прологи, сонця бронзове чоло, хаос повільних згорань.*

в) П(Н) + Ім(Н) + П(Р) + Ім(Р): *зотлілі ребра спалених сторіч, грізний грім всесвітніх барабанів, гарячий блиск розколотих свічад.*

г) Ім(Н) + Ім(Р) + П(Н): *чоло весни високе і круте, голос осені ламкий.*

г) Ім(Р) + Ім(Н) + П(Н): *обрію крила прощальні.*

д) Ім(Н) + П(Р) + Ім(Р): *стовбур старого терпіння, валькірії крилатих хуртовин.*

е) Ім(Н) + П(Н) + П(Р) + Ім(Н): *зарості темні осіннього мрева.*

е) Ім(Р) + П(Р) + П(Н) + Ім(Н): *дубів осінніх бронзова печать.*

ж) П(Н) + Ім(Н) + Ім(Р) + П(Р): *гарячий пензель променів вечірніх.*

з) П(Р) + Ім(Р) + П(Н) + Ім(Н): *темних пасток гранітні оскали.*

2. Іменник у називному відмінку + метафоричний іменник, що виконує роль присудка: *«Моя земля, Ти – очі, повні сліз. / Ти трав гірких*

повільне проростання» [3, 6], *«Наша пам'ять – велика долина»* [3, 100], *«Вже навіть десь комп'ютер – диригент»* [3, 11].

3. Інші іменникові метафоричні конструкції: *«Ріка була – як очі після сліз»* [3, 15], *«Поетів пам'ять – як нічна гроза»* [3, 56], *«Душа – мов ніч, розшарпана вітрами»* [3, 53], *«Твої слова – як вранішня молитва»* [3, 119]. Відповідних метафор – номінацій у досліджуваній поезії достатньо багато, що створює власний метафоричний світ автора.

Прикметникова метафора

У поетичній творчості О. Пахльовської прикметникові метафори слугують означенню прикметних рис об'єктів, виражають опредмечену чи якісну ознаку через експресивно-оцінну функцію.

Залежно від розташування прикметника щодо означуваного іменника розрізняємо такі моделі:

а) метафоричний прикметник стоїть у препозиції до означуваного іменника: *атомний подих, гіркого поля сонячна тернинка, важкий туман на сонячній крилі, дзеркальні сни, музейна п'тьма, світовий базар, смарагдова трава, глухі листи, зоряний сувій, тихий танець, лілові очі, сумний небосхил, камінні вії, крижані мережива.*

б) метафоричний прикметник розташований у постпозиції до означуваного іменника: *вогонь жертковий, ранок золотий, стежка пурпурова, промінь летючий, обрій вогнеликій.*

в) означуваний іменник розташований між метафоричними прикметниками: *безпритульна пам'ять крижана.*

Зважаючи на загальну образність творів поетеси, варто зазначити, що авторка вживає прикметникову метафору здебільшого в структурі метафори іменникової та дієслівної. Таким чином відбувається підсилення основного метафоричного малюнка.

Дієслівна метафора

Дієслівна метафора виникає внаслідок порушення семантичного зв'язку між предметом і його дією, бо дія, яка логічно притаманна предметові одного семантичного поля, приписується предметові іншого семантичного поля.

Найпоширенішими є багаточленні метафоричні конструкції, стрижневим компонентом яких є як перехідні, так і неперехідні дієслова. Явище метафоризації відбувається внаслідок таких процесів:

а) персоніфікації явищ природи та реалій навколишнього світу: *«А дощ під нами прірви розверза»* [3, 114], *«Гроза ніде з дороги не звернула, /а лиш за плечі мовчки обняла / і тільки в очі тихо зазирнула»* [3, 114], *«А чорна буря розправляє крила»* [3, 126], *«Пірнають зорі в темряву глибоку»* [3, 117], *«І море не знає, що море воно, / гой-*

дає човни на причалі» [3, 95], «Химерні тіні вирізьбив вогонь» [3, 58], «Болить земля, закутана в асфальти» [3, 11], «Вслід твоїм мертвим лиш вітер молився» [3, 12], «Сонце озирнулось на льоту» [3, 115], «У космосі, де сплять іще громи / і обрій світу креслять блискавиці» [3, 104], «Мороз над ними блиснув срібним перснем» [3, 65], «Вогонь жертковий згорбився й погас» [3, 20], «Зелені крильця брунька розтуля» [3, 106], «Лілові очі мружив горизонт» [3, 130], «Хитнувся обрій під крилом імлі» [3, 56], «Розбилося небо золотим розрядом» [3, 114], «І космос глянув з-під камінних вій. / І ціле небо обнімає землю» [3, 112], «Великі хмари пам'ять облягли» [3, 56], «А поки що в пахощах день загруза» [3, 86], «Вклонився вечір сонячному дню, / і ніч вклонилась ранку золотому» [3, 137], «Гортає ніч великі срібні книги» [3, 147], «Слово майже поруч. / Мене за плечі мовчки обніма» [3, 72], «А за вікном стояла / осінь. І золоті на вітрі сльози / втирала чорним рукавом» [3, 61], «Весна згоріла променем летючим. / В садах надвечір вибухли суцвіття» [3, 106].

б) перенесення назв якостей і характеристик в межах однієї групи:

– абстрактні поняття: «Чи тобі вже печаль всі слова одібрала?» [3, 27], «Здивовано гляне душа холодів» [3, 120], «Моя душа тулилася до слова, / як ця трава до монастирських стін» [3, 72], «Пасуться в душах табуни табу. / Говорить правда голосом надбитим» [3, 66], «Вам синю ковдру поправляє смерть» [3, 70], «Ще досвіду не списана сторінка» [3, 72], «В тобі любов ходила як гроза / над молодим і обмілілим садом. / То говорила голосом води / то обривалась в темряві струною» [3, 114], «Мости над часом пам'ять розведе. / Засіє Землю травами гінкими» [3, 116], «На карті смутку контури стирались» [3, 130], «Пам'ять розбилася, мовби скляна» [3, 153].

– часовий простір: «Віки йшли, віки ставали димом» [3, 15].

в) перенесення назв людських якостей на назви зображуваних предметів культурного світу людини, урбаністичні деталі: «Ти місто Лева. Ти старе. / Твій брук ще пам'ятає коней» [3, 25], «Машини мружать невидючі фари» [3, 24], «Гарчать кругом сталеві двигуни» [3, 22].

г) перенесення назв екзистенційних ознак на буття людини: «Скувало льодом в пам'яті слова» [46, 16], «По Землі твої думки навипиньках ще ходили» [3, 33], «Рікою світла в тебе переллюся, / як літня ніч у обрії вогнеликий» [3, 108], «Я на твоїх вогненних віражах / блакитним вітрам туги догораю» [3, 121].

Метафора зі стрижневою дієслівною ознакою та метафоричні іменникові та прикметникові словообрази свідчать про рухливий характер ліричного твору, що характеризує мінливість зовнішнього світу.

Висновки. Отже, найпродуктивніші типи метафор у поезії О. Пахльовської з огляду їхньої формальної структури – це дієслівні та іменникові метафори. Поетеса творить варіантний метафоричний світ, заснований на власному баченні життя, індивідуальних переживаннях та відчуттях, зміцнюючи символічну структуру тексту.

Поле перспективних досліджень є аналіз взаємопроникнення слів у семантичне поле одне одного, переплітання змістів, що зумовлює появу оригінальних засобів, увіразнює символічність художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
2. Базилая Н. Семасиологический анализ бинарных метафорических словосочетаний. – Тбилиси: изд-во Тбил. ун-та, 1971. – 78 с.
3. Пахльовська О. Є.-Я. Долина Храмів: Поезії. – К.: Радянський письменник, 1988. – 166 с.
4. Стилїстика української мови: Підручник/ за ред. Л.І.Мацько та ін. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Metafora i diskurs / Teoriya metafory. – M.: Progress, 1990. – 512 s.
2. Basilaya N. Semasiologicheskii analiz binarnykh metaforicheskikh slovosochetaniy. – Tbilisi: izd-vo Tbil. un-ta, 1971. – 78 s.
3. Pakhlovska O. Ye.-Ya. Dolyna Khramiv : Poezii. – K.: Radianskyi Pysmennyk, 1988. – 166 s.
4. Stylistyka ukrainskoi movy : Pidruchnyk/ za red. L.I.Matsko ta in. – K. : Vyshcha shkola, 2003. – 462 s.